Bernardinov grb u grobničkoj župnoj crkvi i nadgrobna ploča biskupa Kristofora Stojkovića

Bradanović, Marijan

Source / Izvornik: **Ars Adriatica, 2023, 75 - 98**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

https://doi.org/10.15291/ars.4338

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:833395

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository

Marijan Bradanović

Odsjek za povijest umjetnosti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4
HR - 51000 Rijeka

Bernardinov grb u grobničkoj župnoj crkvi i nadgrobna ploča biskupa Kristofora Stojkovića

Bernardin's Coat of Arms in the Parish Church of Grobnik and the Tombstone of Bishop Kristofor Stojković

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
Primljen / Received: 25. 8. 2023.
Prihvaćen / Accepted: 18. 10. 2023.
UDK / UDC: 73.034:726(497.572)
DOI: 10.15291/ars.4338

SAŽETAK

Raspravlja se o heraldičkoj skulpturi i arhitektonskoj dekorativnoj plastici grobničke župne crkve Sv. Filipa i Jakova. U dinamičnoj slici njezinih pregradnji i dogradnji 16. stoljeća jedan sloj povezuje se s Bernardinom Frankopanom a zatim i s radovima dogradnje svetišta župne crkve istog titulara u Novom Vinodolskom, kao i s tamošnjom nadgrobnom pločom modruškog biskupa Kristofora Stojkovića. Analiziraju se migracije majstora, kulturne i druge veze unutar Vinodola, kao i njegove veze s otokom Krkom, frankopanskim Modrušem i daljim zaleđem. Baština se tumači u kontekstu funkcioniranja kulturnog krajolika tih prostora u razdoblju prijelaza drugog u treće desetljeće 16. stoljeća, osobito u svjetlu djelovanja hrvatskih društvenih elita tog doba.

Ključne riječi: Bernardin Frankopan, Feliks Petančić, Vinodol, kamena skulptura, oko 1520. godine

ABSTRACT

This paper explored the heraldic and architectural decorative sculpture in the parish church of St Philip and Jacob in Grobnik. Against the backdrop of the church's dynamic 16th-century reconstructions and additions, a particular layer is associated with Bernardin Frankopan and the expansion of the sanctuary in the parish church with the same titular in Novi Vinodolski. The discussion further extends to the tombstone of Kristofor Stojković, Bishop of Modruš. The author examines the migrations of craftsmen, cultural and other connections within Vinodol, as well as ties to the island of Krk, the Frankopan Modruš, and the broader hinterland. This heritage is interpreted within the cultural landscape of those areas and its functioning during the transitional period from the 1510s to the 1520s, with a particular emphasis on the activities of the Croatian social elites of that era.

Keywords: Bernardin Frankopan, Feliks Petančić, Vinodol, stone sculpture, around 1520

O gradu Grobniku, njegovoj župnoj crkvi i grbu Bernardina Frankopana u njezinu južnom brodu

S uvažavanjem prihvaćajući misao povjesničara I. Jurkovića, jednog od najupućenijih poznavatelja djela Bernardina Frankopana, o „povjesničarima koji su s vremenom izgubili osjećaj za vizualno i povjesničarima umjetnosti koji su izgubili osjećaj za pisano… što je u našem slučaju rezultiralo obostranom nesposobnošću prepoznavanja mjesta, ugleda i dostojanstva Frankopana Modruških i Ozaljskih u zajednici europskih/svjetskih moćnika 15. i 16. stoljeća,"[1] ipak možemo spomenuti da se posljednjih godina, velikim dijelom njemu zahvaljujući, stanje promijenilo nabolje.[2] Među povjesničarima umjetnosti istaknut ćemo rad S. Cvetnić,[3] a za širu frankopansku baštinu prinose P. Markovića, M. Pelca i niza drugih, mlađih istraživača.[4] U ovom će se prilogu nastojati rasvijetliti nepoznata epizoda, usko povezana s Bernardinom Frankopanom.

Župna, nekad zborna crkva Sv. Filipa i Jakova u gradu Grobniku, čak i u odnosu prema tamošnjoj utvrđenoj feudalnoj rezidenciji, topografski dominira povijesnim središtem naselja, smještenim na sjeverozapadnom rubu šireg područja Vinodola.[5] Danas joj se sa sjevera, u pravcu plemićkog grada,[6] nalazi prigrađena škola, a s drugih je strana okružuju prazni prostori. Prema vijestima o zgradama koje su se ondje nalazile, poput desetinca kojeg je kao mjesto za sabiranje crkvene desetine imao svaki vinodolski grad, baš kao i adekvatno urbano naselje sjevernog dijela otoka Krka,[7] ili crkve Sv. Ilije, čiji su ostatci, prema kazivanju mještana, posve uklonjeni za vrijeme talijanske okupacije u Drugom svjetskom ratu,[8] jasno je da se oko župne crkve već na početku ranog novog vijeka nalazilo gušće gradsko tkivo. Sve to vjerojatno je podsjećalo na najstariji, topografski također dominantni dio povijesnog središta Vrbnika, uokolo tamošnje župne, nekad zborne crkve.[9] Na cjelini grobničke župne crkve, u smislu njezina funkcioniranja u korelaciji s okolnim prostorom, zanimljiv je hodnik presvođen bačvastim svodom. Poprečno se prostire pod njezinim renesansnim svetištem.[10] Očito je da se njime, pri izgradnji novog svetišta, premostila razlika u visini terena, a ujedno i zadržala stara komunikacija uz začelje crkve, nužna zbog tada postojećih okolnih građevina.[11] Glagoljski natpisi zvonika na pročelju, zidanog masivnim klesancima, svjedoče o gradnji u drugoj polovini 16. stoljeća. Usporedivi su s nešto ranijima, iz druge četvrtine 16. stoljeća, u nedalekim Omišlju i Dobrinju, gdje su zvonici građeni kao dominantna zdanja s fortifikacijskom i izvidničkom ulogom, prilagođenom nesigurnim vremenima.[12] Bez sondiranja ziđa nije moguće utvrditi je li grobnički zvonik bio povezan sa središnjim brodom ispred kojeg se nalazi ili je prvotno bio samostojeći. Sudeći prema regionalnoj tradiciji koju geografski pratimo od stare župne crkve Sv. Jurja u starom Hreljinu, pa do crkve Sv. Jakova koja se danas nalazi usred ogulinskog groblja, trebao je biti povezan s pročeljem, a na to upućuje i smještaj u njegovoj osi. No, ima i suprotnih primjera u tom kulturnom krugu. Prvotno samostojeći bio je vrbnički zvonik, izvorno punog ziđa prizemlja, a u njega se, kao da je riječ o nekom *donjonu* ulazilo vanjskim stubištem do katnog otvora, što se može povezati i s tradicijom izvornog, romaničkog zvonika krčke katedrale. U sakristiji grobničke župne crkve, prigrađenoj uz sjeverni zid svetišta, nalazi se kameno pilo koje pripada sloju izgradnje i opremanja crkve u doba kasne renesanse. U kontekstu veza krčkih kaštela s Vinodolom, tog lajtmotiva dobrog dijela mjesne baštine, zanimljiva je nadgrobna ploča svećenika Ivana Vnučića.[13] Sačuvana je zajedno s okvirom grobne rake u sekundarnoj poziciji, uspravljena po sredini unutarnjeg lica južnog perimetralnog zida crkve. Njezinim se okvirom pruža glagoljski tekst koji memorira Vnučićevu smrt 1594. godine. B. Fučić ju je opisao kao rad „domaćeg majstora koji u figuralici ostvaruje pučku, naivnu skulpturu, pojednostavljenih, geometriziranih oblika".[14] Nakon uvoda, potrebnog zbog cjelovitije

1.
Grobnik, župna crkva Sv. Filipa i Jakova, portal južnog broda (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, parish church of St Philip and Jacob, portal of the southern nave

slike o slabo poznatom spomeniku i okruženju u kojem se nalazi, posvetit ćemo se paru križno-rebrasto svođenih traveja njegova južnog broda, kao i portalu južnog pobočnog broda.

Prema tradiciji, koja nije bez značenja u mjestima s još uvijek velikom prisutnošću autohtonog pučanstva, južni je brod najstariji dio župne crkve. S tim se možemo donekle složiti, premda ne i s onim što predaja govori o vremenu njegova postanka, smještajući ga u prvu polovinu 18. stoljeća. Tradicija vjerojatno približno upućuje na početak duljeg procesa pregradnji, produljenja i povišenja.[15] Elementi zidne strukture južnog perimetralnog zida, evidentno su ranijeg postanka od danas djelomično vidljivih, od debele žbuke oslobođenih dijelova strukture obodnog zida sjevernog

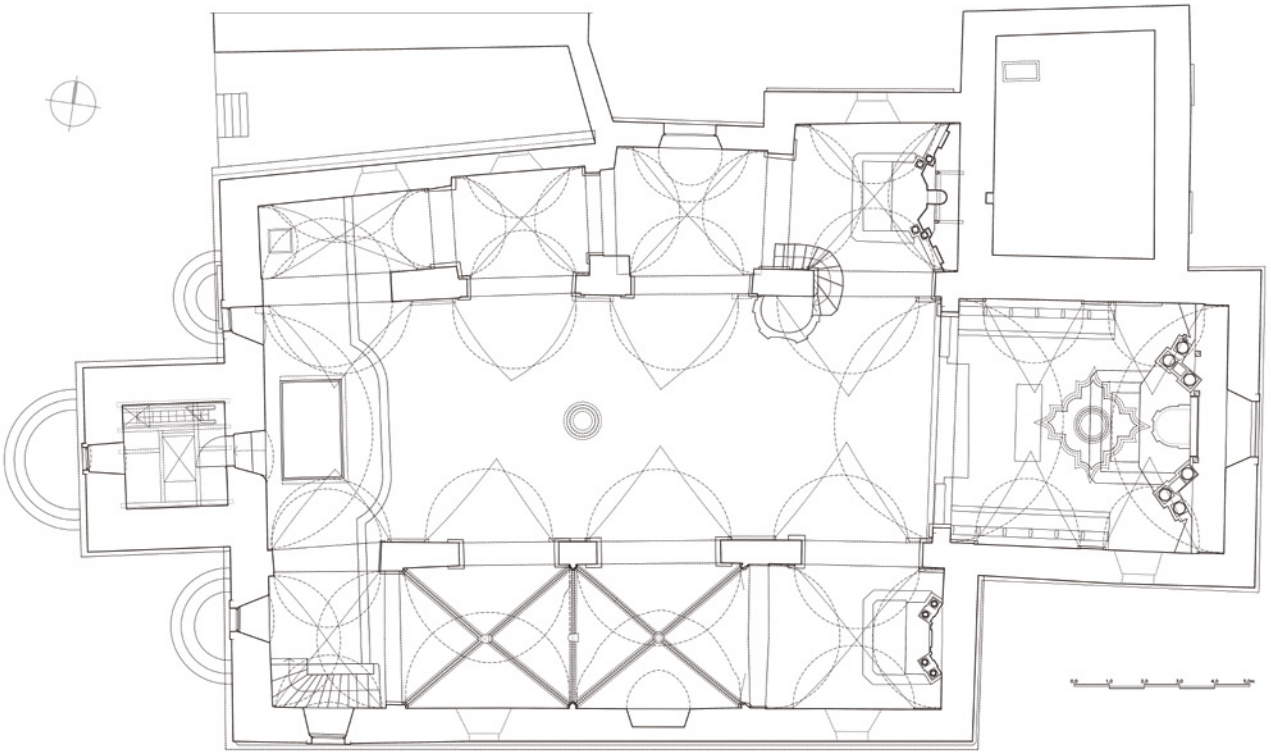

2.
Grobnik, tlocrt župne crkve, razina svodova (arhitektonski snimile: Borka Milković, d. i. a., Suzana Purišić, d. i. a. i Mirna Sabljak, d. i. a.)

Grobnik, floor plan of the parish church, vault level

3.
Grobnik, uzdužni presjek južnog broda župne crkve (snimile: Borka Milković, Suzana Purišić i Mirna Sabljak)

Grobnik, longitudinal section of the southern nave in the parish church

broda, uz napomenu da bi još stariji trebali biti zidani stupci koji dijele prostor glavne od južne lađe, jer razumno je pretpostaviti da su kasnogotički šiljasti lukovi, koji spajaju dva traveja južnog broda s glavnim brodom, izvedeni nakon djelomične razgradnje nekadašnjeg, možda romaničkog, južnog zida župne crkve. Ti zidani stupci vjerojatni su preostatci južnog lateralnog zida ranije crkve.

Portal kroz koji se ulazi u južni brod nalazi se ondje u sekundarnoj poziciji (Sl. 1). Prilazi mu se tlocrtno polukružnim kasnobaroknim stubištem. Nedostaje mu prag, tako da njegovi dovratnici počivaju direktno na opločenju iz prošlog stoljeća. Njegova naknadna ugradba vidljiva je i po strukturi ziđa koje ga obrubljuje. Zidari su ovdje računali na žbukanje pročelja. Prepoznaju se kvalitetno obrađeni klesanci, umetnuti na sekundarnim pozicijama. Nisu pravilno uslojeni i odudaraju od grublje strukture okolnog ziđa. Čak i međusobno su povezani neuobičajeno širokim sljubnicama za takvu kakvoću klesanja. Tehnički je to slabije izvedeno negoli kod njihovih parnjaka na izvornim pozicijama, duž izvornog dijela južnog perimetralnog zida.

Okomita reška na južnom perimetralnom zidu svjedoči o produljenju južnog broda prema zapadu. Na tom je zidu ono mimikrijski izvedeno, dopunom kasnogotičkog sokla, tj. podstoja, imitiranjem izvornih klesanaca i preseljenjem ugaonog kamenja, između ostalih i jednog ukrašenog kasnogotičkim reljefom malteškog križa nad nodusom. Prigrađeni dio južnog zida proviđen je, u odnosu na preostala tri danas funkcionalna prozorska otvora tog zida, visoko postavljenim, recentnim, pravokutnim prozorskim otvorom.

Traveji svođeni križno-rebrastim svodovima, kao zasebna su struktura i danas vrlo uočljivi na arhitektonskoj snimci župne crkve, osobito na tlocrtu u razini svodova i na uzdužnom presjeku kroz južni brod (Sl. 2 i 3). Prvi je, promatrano iz pravca pročelja, osvijetljen velikim pravokutnim prozorskim otvorom tanjeg gređa,

4.
Grobnik, svodovi južnog broda župne crkve (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, vaults of the southern nave in the parish church

5.
Grobnik, župna crkva, osobni grb Bernardina Frankopana na zaglavnom kamenu prvog traveja s križno-rebrastim svodom (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, parish church, personal coat of arms of Bernardin Frankopan on the keystone of the first bay of the cross-ribbed vault

6.
Grobnik, štit oštećene reljefne površine na pojasnom rebru između dvaju križno-rebrastih svodova (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, shield with the damaged relief surface on the belt rib between two cross-ribbed vaults

kasnog 18. ili 19. stoljeća, vjerojatno izvedenim na mjestu izvornog otvora. Drugi je travej proviđen prozorskim otvorom šiljastog luka, zakošenih stranica kamenih okvira i zidanih „špaleta", tj. unutarnjih bridova svijetlog otvora izvedenih u presjeku ziđa (Sl. 4). Prema obradi kamena vidljivo je da je građe šiljastog luka restaurirano, tj. cjelovito rekonstruirano pri nekom naknadnom popravku. Iznad njega nalazi se zazidani barokni polukružni prozor. Vjerojatno je preuzeo funkciju kada je barokni oltar zatvorio izvorni kasnogotički otvor. Ondje više nema tog oltara, kao što ih više nema ni drugdje u južnom brodu, izuzev oltara Sv. Sebastijana na njegovu kraju.[16] Zaključni, treći travej, svođen je križnim svodom, usklađenim s preostalim dijelom crkvenih svodova, a takav je i polukružni luk koji ga povezuje s glavnim brodom. Proviđen je pravokutnim otvorom sastavljenim od segmenata širih greda bez profilacija. Prema izvana vidljivim, donjim zonama ziđa, vjerojatno je sukcesivno prigrađen uz dva traveja s križno-rebrastim svodom, a preinake su se zbile prigodom barokizacije. To bi trebalo provjeriti sondiranjem, u smislu analize nalijeganja svoda na ziđe. Kako su izvorno mogli funkcionirati traveji svođeni križno-rebrastim svodovima s portalom ispred njih, a ne pomaknutim za duljinu prigradnje? Najlakše ih je zamisliti poput kraćeg južnog pobočnog broda, u doba kada sjeverni nije ni postojao,[17] sa šiljastim lukovima otvorenim prema glavnoj lađi. U bližem okolišu za to vrijeme nemamo sačuvanih komparativnih primjera, donekle to mogu biti kasnogotičke zavjetne kapele uz klaustar augustinskog samostana u Rijeci.[18] Tek od 1530. godine započela je prigradnja pobočnih kapela uz sjeverozapadni bočni zid trsatske

franjevačke crkve.[19] Treba istaknuti konstrukcijski slično, no stilski ipak drukčije, renesansno svodno rješenje na maloj crkvi Porođenja Marijina u Vrbniku, s početka 16. stoljeća. Ta crkva jednostavnog pravokutnog tlocrta u unutrašnjosti je svođena parom križno-rebrastih svodova.[20]

B. Fučić je u *Glagoljskim natpisima* leksikografski sažeto, a ujedno i poslovično precizno, opisao portal južnog broda grobničke župne crkve: „Renesansno profilirani portal obrubljen ornamentom zubaca i ukrašen na dovratnicima gotičkim ljiljanima, a u sredini nadvratnika okruglim medaljonom s Kristovim trigramom YhS koji je uklesan gotičkim slovima."[21] R. Matejčić je 1988. godine napisala: „Križnorebrasti gotički svod s frankopanskim grbom na ključnom kamenu u južnom brodu župne crkve sv. Jakova na Grobniku podignut je 1524. godine, kad i renesansni bočni portal na ulazu u nj. Na portalu je pored glagoljskog zapisa godine, renesansni medaljon s Kristovim monogramom pisanim gotičkim slovima, što upućuje na upornost gotike pothranjivane provincijalnim konzervativizmom."[22] I to su dosad jedini povijesnoumjetnički zapisi o baštini kojoj se u ovom poglavlju posvećujemo.[23] Malo vijesti ne iznenađuje, jer o arhitekturi grobničkog povijesnog središta malo je pisano. Osim toga, donedavno je zaglavno kamenje svodova bilo premazano višestrukim naličima, koji su ometali čitljivost reljefnih prikaza. Na jednom od ključnih kamenova bio je obješen luster, što nije neuobičajeno, ali je ometalo njegovu vidljivost.[24]

Ključni kamen prvog traveja s križno-rebrastim svodom, promatrano iz pravca zapada, zaključen je grbom unutar štita nalik na tip *sagomato*, koji je u desetljećima oko 1500. godine bio uobičajen na području Mletačke Republike. Nije riječ o najčešćem oblikovanju tog tipa grba, ali ni o nečemu oblikovno iznimnom, čak ni u okviru heraldičke tradicije mletačke renesanse (Sl. 5). Iz šiljastog donjeg dijela izviruje trolisni motiv. Listovi iznad štita veći su i razgranatiji od uobičajenih, a sa strana umjesto uobičajenih voluta uz rub štita povijaju se lisnati izdanci.[25] Površinu štita ispunjavaju okrunjeni propeti lavovi koji lome pogaču. Osovljeni su na jednoj nozi, dok su im druge međusobno priljubljene, što je za frankopansku heraldiku uobičajen grafički prikaz. Ono što grobnički frankopanski grb čini posebnim, jest okolnost da stražnje noge propetih lavova uokviruju slovo · B ·, smješteno između para uklesanih trokutastih interpunkcijskih znakova, koji su u humanističkom duhu oponašanja antike trebali naglasiti taj inicijal. Znajući za pozornost koju je Bernardin pridavao ulozi Grobnika među svojim posjedima, osobito nakon Krbavske bitke a pogotovo dvadesetih godina 16. stoljeća,[26] nije teško ovaj prikaz poistovjetiti s njime, a time i čitavu narudžbu prigradnje uz južni zid grobničke župne crkve.

Rebro koje poput pojasnice dijeli prostor dvaju križno-rebrasto svođenih traveja u štitu je imalo prikaz za koji se čini da je otklesan, da bi polje štita dijelom bilo i prežbukano. U heraldički desnom dijelu tog štita naziru se: kraj strelice s perima, poput renesansne vrpce vihoreći kraj užeta i još neki otklesani stršeći dio, možda okrajak perizome, a možda i još jedan rudimentarnije klesan kraj strelice (Sl. 6). Zbog pretpostavljenog vremena postanka sklopa i pojave strelice unutar štita, mogućeg heraldičkog simbola, moglo bi se pomišljati o grbu Gusića ili Berislavića Grabarskih, no uže i strelica u kombinaciji ipak ponajprije mogu upućivati na prikaz poprsja ili dopojasnog lika sv. Sebastijana, jer ako bi se radilo o cijeloj figuri, tada bi krupni kraj strelice izgledao neproporcionalno. Na oltaru kojim je zaključen južni brod i danas se štuje sv. Sebastijan.[27] Posveta kultnog prostora ovom svetcu, zaštitniku od kužnih pošasti itekako bi mogla biti u vezi s razdobljem kada je datiran portal.[28] Evo nedalekog primjera. Na trgu pred župnom crkvom u obližnjem je Novom, kao zavjet protiv kuge, zidana crkva Sv. Fabijana i Sebastijana. Prema natpisu koji se nalazio na njezinu pročelju dovršena je 1511., dakle također u vrijeme Bernardinove uprave. Da je sačuvana, ili da nam je barem poznat izgled njezina križno-rebrastog svoda, možda bi, kao nedostajuća karika, upotpunila ovu našu sliku.[29]

7.
Grobnik, zaglavni kamen drugog traveja s križno-rebrastim svodom (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, keystone of the second bay of the cross-ribbed vault

8.
Grobnik, detalj grede dovratnika portala južnog broda (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, detail of the jamb beam at the southern nave portal

Zaglavni kamen drugog i posljednjeg (cjelovitije sačuvanog?) traveja svođenog križno-rebrastim svodom zaključuje Isusov trigram u medaljonu (Sl. 7). Njegovi ukrasi odgovaraju vegetabilnim izdancima trigrama u medaljonu na nadvratniku portala pročelja južnog broda i načinu klesanja ljiljanovih cvjetova koje kruni malteški križ na nodusu, parom reljefa kojima je ukrašen središnji dio greda dovratnika tog portala (Sl. 8). Ti detalji ukrasa portala korespondiraju i s lisnatim ukrasom štita s Bernardinovim grbom, kao i sa spomenutim reljefom križa na ugaonom kamenu podstoja. Portal ima pravokutno izveden vanjski rub, uz koji se nižu kasnogotički zupci. Prema središnjoj ravnoj površini slijedi ih višestruki geometrijski profil s poluoblim akcentom, dok je prema svijetlom otvoru brid portala zaključen glatko obrađenim poluoblim profilom. Plitka profilacija, načinom izvedbe i ornamentalnim repertoarom, različita je od u pravilu izrazito renesansne dekorativne plastike obližnje grobničke utvrđene feudalne rezidencije, velikim dijelom građene i ojačavane u doba B. Frankopana.[30] No, upravo takvu prepoznajemo na kamenom gredu od kojeg je sastavljen okulus pročelja sjevernog broda župne crkve (Sl. 9). Riječ je o sekundarno iskorištenoj građi za otvor koji je služio prozračivanju potkrovlja. Ti su fragmenti ondje dospjeli tek u 18., a možda i 19. stoljeću. Napokon, i u samoj feudalnoj rezidenciji, između drugih, bitno različitih, dislociranih elemenata arhitektonske plastike, uočili smo jedan s dijamantnim zupcima, poluoblim profilom i drugim elementima opisane profilacije. Izveden je jednostavnije, s manje alternacija profila, no jasno je da pripada istom likovnom jeziku i da je proistekao iz iste radionice. (Sl. 10). Možemo ga pribrojiti ovoj grupi dekorativne plastike, povezanoj s portalom koji je

9.
Grobnik, potkrovni prozor na pročelju sjevernog broda župne crkve sastavljen od sekundarno korištenog greda iz 1524. godine (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, attic window in the front façade of the northern nave of the parish church, with beams from 1524 in secondary use

10.
Grobnik, fragment s dijamantnim nizom u depou unutar plemićkog grada (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, fragment with a diamond string in the depot inside the castle

duž nadvratnika glagoljskim ustavom datiran u 1524. godinu. Ako taj fragment nije prenesen s obližnje župne crkve, mogao bi biti dokaz o udjelu ove radionice i u nekoj fazi radova na utvrđenoj feudalnoj rezidenciji.

Veseli objelodaniti dosad nepoznati, i to *in situ* sačuvani, frankopanski grb s osobnim znakom, tj. brizurom, jednog od čuvenih predstavnika roda. Jasnu materijalnu potvrdu vijesti o boravku Bernardina Frankopana na Grobniku, uklopivih u opću sliku tadašnjeg stanja njegovih posjeda.[31] Zatim sve povezati s izgradnjom ambiciozno koncipiranog kultnog, vjerojatno zavjetnog, prostora, pridodanog mjesnoj zbornoj crkvi. Još je važnije smjestiti nalaz unutar ukupnog Bernardinova djelovanja, napose onoga u kasnim godinama njegova života. Povijesnoumjetnički se nameće i težnja povezati spomenik s drugim sačuvanim ili nestalim primjerima baštine.

Feliks Petančić i nadgrobna ploča modruškog biskupa Kristofora Stojkovića

Pred glavnim oltarom župne crkve Sv. Filipa i Jakova u Novom Vinodolskom nalazi se poznata, više puta objavljena, reljefom pokojnika u biskupskom ornatu ukrašena nadgrobna ploča modruškog i krbavskog biskupa Kristofora Stojkovića (de Stoycho), (Sl. 11). Vrlo je oštećena. U lijevom gornjem uglu nedostajući je fragment nevično zamijenjen novim. I. Braut posljednji je o njoj publicirao povijesnoumjetnički rad, opisavši je i zaključivši da je u pitanju import koji odskače kvalitetom.[32]

Kristofor nije bio Dubrovčanin rođenjem, već je ondje pridošao iz krajeva koje su osvojili Turci. Nakon padovanskog studija prava boravio je u Rimu gdje je bio dio kruga oko kardinala Guliana della Rovere, budućeg pape Julija II. Godine 1483. imenovan je modruškim biskupom, a pretpostavlja se da je i nakon imenovanja dosta vremena boravio u Rimu i Budimu.[33] Pop Martinac ga je 1493. godine nazvao Dubrovčaninom, što se ističe kao rana pojava zabilježene hrvatske inačice imena grada. Glasoviti je to zapis o ishodu Krbavske bitke u Drugom novljanskom brevijaru, koji je Martinac zabilježio upravo „sjedeći u svojoj kući u gradu Grobniku", pa ga zbog šire slike spominjemo u ovoj raspravi.[34] Sudbonosne 1493. Kristofor je ipak bio u Modrušu, jer je novljanski župnik Petar Vidaković, kao očevidac precizno opisao njegov zbjeg, zajedno s višim biskupijskim klerom u Novi.[35] Iduće, 1494. godine Kristofor je zabilježen na posveti otočkog biskupa Andreisa u Splitu. Godine 1496. zbog pojave kuge bježi iz Novog,[36] neko vrijeme živi u Bakru, pa se vraća u Novi,[37] gdje je umro 1499. godine. U travnju te godine modruški biskupski tron je kao naslovnu funkciju preuzeo Jakov Dragišić (Jacobo Dragatio) iz Trogira, da bi ga u studenom 1509. naslijedio zadarski kanonik Šimun Kožičić Benja.[38] On će postati „Bernardinov bliski suradnik i pouzdanik u obavljanju niza poslova."[39]

Iz natpisa uklesanog podno biskupovih nogu na nadgrobnoj ploči još je Sakcinski iščitao da ju je 1517. godine biskupu Kristoforu Dubrovčaninu dao izraditi Feliks Petančić.[40] Dubrovčanin Feliks (Brutus) Petančić, za kojeg se često netočno navodi da je bio biskupov nećak, poznat je po svojim turkološkim tekstovima, osobito onima koji su analizirali osmanski način ratovanja i komunikacije kojima bi ih trebalo napasti, kao i bogatoj diplomatskoj karijeri, koja je uz boravke u Dubrovniku, Budimu, Senju i Zagrebu, uključivala misije u Francuskoj, Španjolskoj, Apuliji, na Rodosu, s iskustvom posjeta dvoru sultana Selima I. i drugdje. Bio je diplomat Dubrovačke Republike i hrvatskog, ugarskog i češkog kralja Vladislava II. Jagelovića.[41] Za nas je važno da je Petančić usprkos putovanjima itekako bio ukotvljen u Hrvatsku i hrvatske prilike. Koncem 15. i u prvom desetljeću 16. stoljeća bio je kancelar grada Senja, pa mu vjerojatno nije bio stran prostor susjednog Vinodola, a neko vrijeme početkom drugog desetljeća 16. stoljeća bio je i zagrebački sudac. Dakle, osim polazaka na putovanja u diplomatske misije iz Budima, koja su se barem dijelom morala odvijati preko Senja, on je bio još povezaniji s tim prostorom. Kniewald pretpostavlja da je on onaj „plemić Srećko Dubrovčanin" kojem je, prema Sladovićevu istraživanju senjskog biskupskog arhiva, kralj Vladislav 1504. godine darovao posjed Podgoru u Gackoj.[42]

Budući da je lice reljefa hodanjem i trenjem sagova po njegovoj površini odavno oštećeno, mjestimično gotovo do neprepoznatljivosti uglačano, natpis donosimo prema dosad najpotpunijem i najlogičnijem čitanju od mnogih, uz neznatne formalne dopune, među kojima je navođenje interpunkcijskih znakova važno za nastavak rasprave.[43] Karakterističan je vegetabilni ornament koji kontinuira rubovima ploče. M. Šercer je na primjeru, u smislu očuvanosti površine reljefa, daleko bolje čitljivih fragmenata nadgrobne ploče nekog od Frankopana Modruških, koju je I. Tironi 1976. godine iskopao unutar perimetra svetišta modruške katedrale Sv. Marije, taj ornament opisala kao „ukrasni motiv hrastovog lišća koje ovija čvornato pruće".[44] Izgleda da je Z.

11.
Novi Vinodolski, svetište župne crkve Sv. Filipa i Jakova, nadgrobna ploča modruško-krbavskog biskupa Kristofora Stojkovića (snimio: D. Krizmanić)

Novi Vinodolski, sanctuary in the parish church of St Philip and Jacob, tombstone of Kristofor Stojković, Bishop of Modruš and Krbava

Horvat ipak prvi povezao ornamentalno rješenje koje se pruža duž rubova fragmentarno sačuvane modruške ploče s nadgrobnom pločom biskupa Kristofora u Novom. Učinio je to u pregledu posvećenom frankopanskim nadgrobnim pločama i u analizi posvećenoj, nažalost samo dijelom, a pritom i nestručno, iskopanim ostatcima modruške katedrale Sv. Marije, kao i crkve Sv. Marka koja joj je prethodila. Horvat je otvorio i mogućnost da je obje nadgrobne ploče radila ista radionica. Donio je i grafičku rekonstrukciju dijelova modruške ploče, kao i tlocrt svetišta modruške katedrale, s pozicijom zidane grobne rake u njegovu središtu, pred oltarom, za koju pretpostavlja da je odgovarala spomenutoj ploči. Važna je i njegova interpretacija o postojanju osta-

taka prethodne crkve Sv. Marka i u samom svetištu, što možda rješava enigmu grobne rake svjetovnog Frankopana usred svetišta modruške katedrale, jer je možda bila riječ o svojevrsnoj „restauraciji" prethodnog stanja. Spominju se i ostatci kripte kojoj se prilazilo hodnikom „oslikanim viticama i lišćem".[45]

Za fragmentarno sačuvanu, a također više puta objavljenu nadgrobnu ploču modruškog Frankopana, za kojeg M. Šercer drži da je Bernardinov otac Stjepan, koji je umro 1481. godine, ona je predložila datiranje u prvo ili drugo desetljeće 16. stoljeća. Spomenuti je ornament vidjela kao „predložak kojega su klesari preuzeli iz suvremenih crkvenih knjiga", za to donoseći i uvjerljiv komparativni materijal.[46] Na svitku razvijenom podno na trbuhu sklopljenih ruku modruškog Frankopana i iznad perjanice kacige nema natpisa. To ne treba iznenaditi, prihvati li se prijedlog datiranja M. Šercer, jer prilike su ondje tada već bile vrlo teške. Modruš je proživljavao svoje posljednje godine tada još barem dijelom urbanog i civilnog života. Sve više napuštan, pretvarao se u uporište krajiške straže.[47] Reljef modruškog odličnika u renesansnoj odjeći s praznim svitkom Šercer je oblikovno povezala s nadgrobnom pločom senjske pučanke Dominike Betričić.[48]

Natpis na novljanskoj ploči koji se pruža podno biskupovih nogu izveden je potpuno drukčije negoli je to bilo planirano u Modrušu, a posve izvedeno na primjeru nadgrobne ploče D. Betričić. Dobro ga je zbog naglaska na susretanju različitih utjecaja, tako karakterističnom za kvarnerske otoke, a i Vinodol, usporediti sa slično izvedenim, inače znatno slabije klesanim natpisom s nadgrobne ploče arhiprezbitera Antuna Schinelle iz 1494. godine. Ona se nalazi u svetištu krčke katedrale. Inače je reljef A. Schinelle pripisan radionici creskog majstora Franje i pritom uspoređen s određenim slabijim djelima iz te radionice.[49]

Modruški reljef izvedbom se razlikuje od onoga na grobničkim grbovima i portalu. Propeti lavovi s grba modruške nadgrobne ploče drukčije su klesani od plošno izvedenih lavova s Bernardinova grba u Grobniku. Drukčije su im pozicionirane glave i, još važnije, tehnički drukčije i kvalitetnije su im izvedena tijela i grive. Klesara grobničkog Bernardinova grba teško bi bilo povezati s autorom fragmenata nadgrobne ploče nađene u prostoru svetišta modruške katedrale (Sl. 12). Nadgrobna ploča iz Novog, koliko se može nazrijeti s toga „u negativu" sačuvanog reljefa, na svoj skromni način dijeli i neke elemente oblikovanja s nadgrobnom pločom zagrebačkog biskupa i kraljeva rizničara Luke od Segeda, koji je umro 1510. godine. M. Pelc je korigirajući i razrađujući prijedlog Anđele Horvat, nadgrobnu ploču iz zagrebačke katedrale pripisao majstoru Johannesu Fiorentinusu, ujedno valorizirajući niz drugih ostvarenja u kontekstu djelatnosti ostrogonske kiparske radionice.[50] Bez obzira na okolnost da su dijelovi novljanskog reljefa posve nestali, nazire se sličnost ornamenta izvezene misnice biskupa Kristofora s nekim ornamentalnim rješenjima na reljefu biskupa Luke. Otprilike na istom mjestu na dekoriranim jastucima podno prikaza glava obojice biskupa nalazi se motiv cvijeta, a i bordure s jastuka iz Novog podsjećaju na oblikovno slične detalje bogato dekoriranog jastuka biskupa Luke. Te bordure izvedbom nalikuju na zapletene vrpce s kojih, flankirajući grb, visi po deset nadbiskupskih kićanki, na također vrlo poznatom reljefu Tome Bakača s Bakačeve kule.[51] Sve uz ogradu jer je riječ i o općim, vrlo uobičajenim mjestima *all'antica* načina oblikovanja ornamenta, izvođenim na temelju u to doba već vrlo raširenih grafičkih predložaka. Kod primjera dviju biskupskih ploča, kada ih analiziramo od podnožja do vrha, postoje i velike razlike. Neusporediva je vrsnoća personaliziranih rješenja detalja zagrebačke ploče biskupa Luke, kojem je pastoral položen uz ljevicu. M. Pelc je tim detaljima posvetio posebnu pozornost. U Novom im možemo suprotstaviti shematizirane, dijelom i stilski drukčije oblike, poput kasnogotičkih trolista u uglovima unutarnjeg okvira, sličnih onima na spomenutoj Schinellinoj nadgrobnoj ploči u krčkoj katedrali. Uspoređujući ih, treba spomenuti i golemu razliku u

vještini realizacije, no ploču biskupa Luke, taj „prvorazredni spomenik zagrebačke renesanse, koji doduše nije nastao u Zagrebu",[52] trebalo je uvesti u ovu raspravu, u smislu naznake šireg kruga s kojim je barem posredno mogao biti u doticaju majstor nadgrobne ploče biskupa Kristofora, koji nije bio stran F. Petančiću kao njezinu naručitelju. Jedan od razlikovnih elemenata jest i natpisna površina, koja je kod zagrebačkog primjera *tabula ansata*. Zbog šire slike, spomenimo i da s obzirom na panonske, posredno i firentinske dotoke na području sjevernog Jadrana, osobito vidljive u gradovima Senju i Rabu, ne treba iznenaditi da se i na otocima Krku i Pagu nalazi niz dijelom još neobjavljenih nadgrobnih ploča, koje su kronološki istovremene ili tek nekoliko godina kasnije i kompozicijski znatno bliže primjerima panonske renesanse. Među njima najvažnija je ona rapskog slikara Juana Boschetusa.[53]

Jasnije paralele ornamentalnog rješenja obruba nadgrobne ploče biskupa Luke pronalazimo na reljefu stabljike s lišćem koja izvire iz kantarosa, ukrasa jednog više puta objavljenog pilastra, koji se čuva u Hrvatskom povijesnom muzeju (Sl. 13). Ondje je kao donacija župnog ureda iz Novog dospio početkom 20. stoljeća. R. Matejčić povezala ga je s rekonstrukcijom svetišta, tj. izvedbom ograde novog svetišta, datiravši ga u 1520. godinu. S time se složio i I. Braut koji je posljednji opsežnije o

12.
Ogulin, Zavičajni muzej, fragment nadgrobne ploče iz modruške katedrale Sv. Marije, frankopanski grb i motiv grane s rodnim pupovima ovijene hrastovim lišćem (snimio: D. Krizmanić)

Ogulin, Regional Museum, fragment of a tombstone from the Cathedral of St Mary in Modruš, Frankopan's coat of arms and the motif of a branch with acorn buds wrapped in oak leaves

13.
Zagreb, Zbirka kamenih spomenika Hrvatskog povijesnog muzeja, pilastar iz Novog Vinodolskog (u Crikvenici snimio: Jovan Kliska, izvor: Muzej Grada Crikvenice)

Zagreb, Collection of Stone Monuments at the Croatian History Museum, pilaster from Novi Vinodolski

14.
Novi Vinodolski, klesanci s datacijama na južnom zidu svetišta župne crkve (snimio: D. Krizmanić)

Novi Vinodolski, carved stones bearing dates in the southern wall of the sanctuary in the parish church

njemu pisao, osobito u kontekstu njegova mogućeg položaja u korskoj pregradi.[54] Na tom tragu treba spomenuti i pilastre kustodije iz požeške crkve Sv. Lovre, na kojima se pojavljuju dijelom slični, „toskanski" listovi stabljika.[55] Na ploči biskupa Luke te su stabljike raznovrsno dekorirane, s varijacijama otvorenih i poluzatvorenih latica cvjetova, hrastova lišća i vrlo karakterističnih obješenih perli. Na reljefu pilastra iz Novog prikaz je reduciran na temeljni vegetabilni motiv, znatno slabije klesan, a tehnički se razlikuje i zbog shematske uporabe svrdla. I takvog kakav jest lakše ga je uklopiti u sliku jadranskih odjeka panonske renesanse razdoblja drugog desetljeća 16. stoljeća negoli njegov ornament povezati s onim što vidimo na nadgrobnoj ploči biskupa Kristofora, pa smo ga stoga i morali uključiti u ovu raspravu.

Smještaj u središtu svetišta sugerira da je riječ o nadgrobnoj ploči biskupa čijim su dolaskom u Novi vjerojatno odmah započele pripreme za arhitektonsko preoblikovanje tamošnje zborne crkve, osobito njezina svetišta, u kojem je trebalo stvoriti mjesta za katedralni kaptol. Kristofor je nakon smrti 1499. godine bio pokopan u toj svojoj alternativnoj katedrali, koja je zamijenila onu kratkotrajno funkcionirajuću modrušku, posredno i onu dulje opstojeću krbavsku. To je, hvaleći njegovu učenost i ugled koji je uživao u Rimu, također zabilježio mjesni župnik Petar Vidaković.[56] Premda su svemu kumovale nesretne okolnosti, Kristofor je vjerojatno bio osobito štovan i zbog izdizanja mjesne zborne crkve u rang katedrale. Ipak je za zidanje nove rake usred novog, produljenog svetišta i postavljanje nadgrobne ploče nad njom, trebalo i odobrenje tadašnjeg, još uvijek i rezidencijalnog biskupa Šimuna, ujedno i posljednjeg takvog biskupa Modruške biskupije.[57]

Treba se usredotočiti na dvostruku dataciju u 1520. godinu koja se pruža duž dva klesanca južnog zida svetišta te crkve. Već su je B. Fučić i R. Matejčić povezali s pregradnjom svetišta.[58] Na jednom je ta godina uklesana kombinacijom arapskih i rimskih brojeva, a na drugom brojevima klesanim glagoljskim ustavom, u oba slučaja naglašeno svečanim, majuskulnim načinom (Sl. 14).[59] Ti klesanci s datacijom smješteni su duž okomice produljenja južnog zida poligonalnog svetišta. Produljenje je naglašeno uobičajenim, sa stajališta čvrstoće konstrukcije opravdanim zidarskim prevezom, bolje klesanih kamenih blokova. Interpretaciju nedavno provedenih sondiranja prepustit ću kolegama koji ondje provode konzervatorsko-restauratorska istraživanja.[60] No spomenut ću detalj važan za ovu temu, jer predstavlja dodatnu

potvrdu ovom atribucijskom prijedlogu. Riječ je o reljefnoj dekoraciji svežnjića lišća, povezanog vrpcom zaključenom trolisnim izdankom. Taj reljef morelijanski detalji povezuju s lisnatim ukrasima Bernardinova grba i dovratnika južnog portala grobničke župne crkve. Nalazi se na bazi dovratnika portala kojim se iz svetišta komunicira sa sakristijom. Sada je dobro vidljiv jer je baza očišćena od uljanog naliča.[61]

Grobnik i Novi: sličnosti, razlike i šire od toga

Način klesanja inicijala iz Bernardinova grba ima sličnosti sa slovima natpisa podno nogu prikaza biskupa Kristofora, što je najbolje vidljivo usporedbom slova B i P, s pojavom karakterističnog zaobljenja slovne očice ili trbuha, kao i krivulje nožice slova R. Slovo B u Bernardinovu grbu razlikuje se zakrivljenim jezičcima koji izviru iz haste, dok su slova natpisa s nadgrobne ploče dosljednije izvedena u duhu epigrafske kapitale. Sitnu razliku pripisujemo predlošcima. Ono što čvrsto povezuje Bernardinov grb s natpisom na nadgrobnoj ploči koju je Petančić dao isklesati u spomen na svojeg duhovnog oca, kao i s datacijom na južnom zidu župne crkve u Novom, humanistički su oblikovani interpunkcijski znakovi, i način njihove izvedbe, a izvedeni su malim dlijetom po sredini retka. Na blokovima s južnog zida svetišta župne crkve ti su interpunkcijski znakovi uklesani u formi kvadrata,[62] a u Grobniku i na nadgrobnoj ploči u Novom izvedeni su u pravilu trokuti. Jedan se četverokut javlja kao interpunkcijski znak u natpisu na nadgrobnoj ploči. Tehnički slično izvedeni trokuti, u većem se formatu javljaju i kao elementi geometrijskog ukrasa nadgrobne ploče. U nekom gradu na Apeninskom poluotoku, prožetom *all'antica* načinom klesanja natpisa, sami interpunkcijski znakovi bili bi slabašan atribucijski argument, no u vinodolskoj sredini vjerojatno je u pitanju nimalo slučajna poveznica koju, bez obzira na postojanje pisanog predloška, možemo promatrati i kao svojevrsni morelijanski detalj, nit koja povezuje grupu spomenika. Za razliku od načina izvedbe, ideju teže možemo pripisati invenciji klesara, a znatno lakše pretpostavljenom postojanju kaligrafskih predložaka po kojima je majstor klesao natpise. Taj tip humanističke kapitale koja oponaša rimske epigrafske spomenike nalazimo i u naslovu Petančićeve *Knjižice o putovima prema Turskoj*, napisane 1502., a objavljene 1522. godine.[63] Primamljiva je, a držim ujedno i racionalna misao, da je natpis na nadgrobnoj ploči biskupa Kristofora mogao biti klesan na temelju predloška nastalog iz pera Feliksa Petančića.[64]

Usprkos istrošenosti površine nadgrobne ploče, sličnosti s grobničkim reljefima uočavaju se u načinu klesanja križa na biskupovoj štoli i ornamenta što se grana iz volute pastorala. Rozete okova korica knjiga uz biskupova ramena izvedene su vrlo slično rozetama baze grobničkog portala (Sl. 15). Pomaknemo li se od sličnosti motiva i klesarskih manira, kao i već široke rasprostranjenosti tiskanih predložaka, prema općoj odrednici ovih reljefa, istaknut ćemo sklonost linearnosti u klesanju detalja. Grafizam lavljih griva frankopanskog grba u Grobniku i nervature lisnatih izdanaka koji izviru iz grba uočavamo i na detaljima donjeg ruba biskupove albe u Novom. Sličnosti nisu sporne, a bez obzira na to hoće li zaživjeti ovaj atribucijski prijedlog, okolnosti nastanka nadgrobne ploče biskupa Kristofora Stojkovića, kao spomenika koji je u našu povijest umjetnosti unio još I. Kukuljević Sakcinski, zaslužile su širi osvrt.[65] Pogotovo u kontekstu mjesta na kojem se sve odvijalo, vremena u kojem se odvijalo i protagonista koji su bili povezani.

Rebra grobničkih svodova račvaju se u duhu kontinentalne kasne gotike, a počivaju na jednostavno profiliranim, obrnuto okrenutim, peterostranim piramidalnim konzolama, s dubljim konkavnim profilom.[66] O neposrednom izvorištu toga, vrlo uobičajenog oblikovanja, teško je nagađati, jer nedostaje više za usporedbu pogodnih uzora modruške dekorativne plastike sakralne arhitekture tog doba. Sačuvani vinodolski spomenici tog vremena mahom su rustičnije zidane, urbane, suburbane ili

15.
Grobnik, baza desnog dovratnika južnog portala župne crkve (snimio: D. Krizmanić)

Grobnik, base of the right door jamb at the southern portal of the parish church

ladanjske kapele šiljasto-bačvastih svodova. Sakralna arhitektura otoka Krka obiluje križno-rebrastim svodovima, no u pravilu je riječ o vrlo jednostavnim geometrijskim oblicima, poluoblih rebara i rudimentarno naglašenog ornamenta, poput plitko klesanih rozeta u medaljonima ključnog kamenja. Najvažnija tamošnja iznimka je zvjezdasti svod koji se oslanja na poligonalne službe, iz kojih se račvaju rebra tzv. frankopanske kapele katedrale. Ovaj je spomenik važan za kulturnu i političku povijest frankopanskih zemalja, ali on nema bliže veze s grobničkim svodovima. Vjerojatno ih dijeli gotovo osamdeset godina.[67]

Dijamantni niz s grobničkog portala i fragmenata prozorskih otvora ne uklapa se skladno s preostalim ornamentalnim rješenjima. Ako bi bila riječ o koherentnom likovnom jeziku, zupce bi, primjerice, trebalo očekivati i kao friz na konzolama svoda. No upravo ovaj motiv nalazi se na brojnim, dobro sačuvanim primjerima vrbničke stambene arhitekture, nastajale dvadesetih i tridesetih godina 16. stoljeća, npr. prozorskim otvorima na kojima se javljaju elementi gotičkog i renesansnog stila, poput glatkih štapnih profila polukružnih monofora, ali i klupčica, a ponegdje i pilastara ukrašenih motivom dijamantnih zubaca. Upravo tih desetljeća ondje su podizane čitave ulice, poput Galïje, gdje se i danas nižu dobro sačuvane, minijaturne tipske katnice, očito građene u jednom dahu, što se povezuje s priljevom ljudi i materijalnih sredstava iz unutrašnjosti, tada već izrazito ugrožene prodorima Osmanlija.[68]

Zbog toga, a i zbog miješanja likovnih jezika ovdje analiziranih spomenika, može se pomišljati i na mogućnost majstorske suradnje, nerijetke na ovim prostorima upravo u prvoj polovici 16. stoljeća. Suradnje poput one meštra Pjera iz Omišlja i meštra Andrija s Kotora, iznad današnje Crikvenice, na gradnji omišaljskog zvonika 1536. godine, premda se dekorativna plastika kod njih uglavnom svodila na sekundarno korištenje elemenata ranosrednjovjekovnih reljefa.[69] Ili suradnje majstora Blaža Nerata i majstora Tomaša iz vinodolskog Bribira na gradnji vrbničkog zvonika 1527. godine.[70] Kod vrbničkog se primjera, u skladu s mjestom i vremenom nastanka, ipak osjeti pribjegavanje uzorima poput superponiranih stupova i oblikovanja razdjelnih vijenaca preuzimanih s krčkih gradilišta koje je na prijelazu 15. u 16. stoljeće vodio majstor Franjo. Na primjeru kasne gotike nekadašnjeg augustinskog samostana u Grobniku susjednoj Rijeci, ekonomski i upravno povezanoj s Kranjskom i bližim joj Krasom, pisano je o elementima originalne sinteze, tj. pojave hibridnih rješenja, razvijenih na podlozi prožimanja kontinentalne kasnogotičke arhitekture s elementima jadranskih utjecaja.[71] Moguće je da je i ovdje došlo do takvog, pače i složenijeg, prožimanja. Spomenuli smo moguće lokalne uzore poput Schinelline nadgrobne ploče, ali oni su ovdje sporedni u usporedbi s jasnim kontinentalnim dotocima različitih likovnih jezika: reprezentativne kasne gotike s nekim elementima renesansnog oblikovanja kod grobničkog kultnog prostora, zatim kasnogotičkih i renesansnih elemenata arhitektonskog oblikovanja poligonalnog svetišta u Novom, koje je oponašalo svoj modruški uzor, kasnogotičkih i renesansnih elemenata nadgrobne ploče biskupa Kristofora, kao i panonske renesanse pilastra iz Novog. Te kontinentalne dotoke treba pribrojiti naoko škrtom kulturnom krajoliku Bernardinova Vinodola ranog novog vijeka, za koji smo znali da su se u njemu susretali raznovrsni kulturni utjecaji. Dovoljno se pritom sjetiti kamenih reljefa hreljinskog svetohraništa i bribirske Bogorodice s Djetetom.[72]

Prilog zaključujemo još širim kontekstom pojave reprezentativnog kultnog zdanja u jednom, u odnosu na ostatak Vinodola perifernom naselju. I kada isključimo pisane izvore, postoji niz materijalnih dokaza o značenju Bernardinovih ulaganja u Grobnik. Najviše je u tom smislu vidljiva sama arhitektura utvrđene plemićke rezidencije. Ona se u znatnom dijelu pripisuje upravo Bernardinovu vremenu.[73] Zabilježene su vijesti i o numizmatičkim nalazima pri zemljanim radovima, poput zlatnika kralja Ferdinanda II. Katoličkog i kraljice Izabele I.,[74] a ne treba zaboraviti ni liturgijsko srebro koje je nekad pripadalo grobničkoj župnoj crkvi, dijelom već pripisano naručiteljskoj aktivnosti Bernardina. S obzirom na njegovo datiranje u 15. stoljeće i ranije,[75] logično ga je, kao i numizmatičke nalaze, promatrati i u kontekstu uspostavljanja zbjega, postkrbavskog uporišta, naspram sve nesigurnijem i pustijem Modrušu. Time se ova epizoda uklapa u širu sliku Bernardinovih napora.

Prisjetimo se, Martinac je liturgijsku knjigu pisao za pavlinski samostan „pod Novim Vinodolskim gdje stanovahu fratri reda Svetoga Pavla", a on se nalazio tik nad glavnim vinodolskim pristaništem koje se spominje i u Vinodolskom zakonu.[76] Krbavskoj bitki prethodila je „palež okolnih utvrda, samostana i crkava Gospodnjih" Modruša.[77] Senj je za Frankopane bio izgubljen od 1471. godine, s mogućnošću da kraljevska vlast zagrabi i dublje u njihove posjede, prema zapadnije smještenom Vinodolu, što se već i događalo za života Matije Korvina,[78] a upravo je Bernardin to dijelom uspio ispraviti. Na koncu, Krk je od 1480. godine bio pod direktnom mletačkom upravom, pa su nam tako zaokruženi obrisi stvarnosti s kojom se ovaj Frankopan suočavao u desetljećima nakon Krbave. U toj je stvarnosti relativno sigurno i pogodno, uz zapadnije položenu vezu s kopnenom unutrašnjošću, pozicioniran grad Grobnik morao imati važnu ulogu.[79]

U pogledu vremena analiziranih spomenika i aktera koji su s njima bili povezani, možemo doći i do konkretnijih zaključaka. Godine 1517. Dubrovčanin Petančić je

kao diplomat, zaokupljen pronalaženjem strategije za borbu protiv Osmanlija, naručio nadgrobnu ploču svojem pokojnom mentoru, ovjekovječivši se na njoj dirljivom posvetom. Samom Kristoforu, kao pridošlici u Dubrovnik iz krajeva koje su zauzeli Osmanlije, prelazak iz Modruša u Novi bio je svojevrsno drugo izbjeglištvo. Kako je umro već 1499. godine, njegovu bi ulogu u zbivanjima u vrijeme nastanka nadgrobne ploče bilo najbolje opisati Zoranićevim stihovima: *Blaženi ki umrit prija jimiše rok / Neg bašćine vidit u tuko gard prirok*, no važan nam je zbog ukupnog konteksta narudžbe.[80] Bez obzira na to što je Kristofor odmah nakon smrti bio pokopan u zbornoj crkvi u Novom, o čemu se doznaje iz suvremenog zapisa popa glagoljaša,[81] svakako u rebus treba unijeti i tadašnjeg modruškog biskupa Šimuna Kožičića Benju, bez čijeg pristanka ne bi bila moguća dodatna počast njegovu prethodniku, smještaja njegove nove grobnice usred produljenog svetišta. O vezi s Bernardinom možda je dovoljno ponoviti jedan akcent I. Jurkovića. Benja je upravo Bernardinu 1513. godine posvetio svoj protuturski govor održan na Petom lateranskom koncilu.[82]

Bernardinove vojne i diplomatske napore u ratu protiv Osmanlija nije ni potrebno dodatno obrazlagati. Nema sumnje, ovdje imamo posla s pripadnicima tadašnjih hrvatskih elita, zaokupljenih borbom za opstanak pred osmanskom opasnošću. Promotri li se ova na prvi pogled skromna, s njima povezana umjetnička baština, u kontekstu stanja s kojim su bili suočeni, prikupljanja novca kojeg je osobito zbog „malog rata", tj. martoloških upada bilo sve manje na raspolaganju, kao i prioriteta opremanja i uzdržavanja vojske i gradnje utvrda, tada još više možemo cijeniti ove relikte koji nisu bili direktno i doslovno povezani s obrambenim naporima. Vinodol će se tih dvadesetih godina i sam postupno naći na crti obrane od Osmanlija, kao i kvarnerski otoci prihvaćajući sve veći val izbjeglica iz poharanih krajeva. U vrijeme tih burnih zbivanja bilo je još sličnih epizoda,[83] pa i rukavaca ove teme koje bi trebalo podrobnije i interdisciplinarno istražiti. Osobito pritom mislimo na Bernardinovu potporu projektu Šimuna Kožičića Benje i u širem smislu potporu razvoju tiska, kao i u 16. stoljeću zabilježenih vijesti o postojanju prijevoda Biblije nastalog pod Benardinovim patronatom, uz pretpostavku, također utemeljenu na vijesti iz izvora, da je upravo Grobnik bio središte toga poduhvata, mjesto u kojem je bio organiziran skriptorij.[84]

U nizu kasnosrednjovjekovnih epizoda i onih s početaka ranog novog vijeka, područje sjevernog Jadrana dokazalo se i kao regija koja je prihvaćala dotoke iz zaleđa, pa i dolazak graditeljskih i klesarskih radionica sa sjevera. Poznat je primjer radionice koja je podignula prezbiterij pazinske zborne crkve,[85] kao i Majstora Štefana iz Kranja koji gradi, tj. opsežno pregrađuje novu župnu crkvu u Oprtlju,[86] istovremeno kada se gradi južni brod župne crkve u Grobniku. Ili primjer sjevernom renesansom inspiriranih nadgrobnih ploča i svetohraništa iz 1540. i 1541. godine u pazinskoj zbornoj crkvi.[87] Uz brojne slučajeve djelovanja kranjskih graditeljskih radionica u sjevernoj Istri, i to ne samo na prostoru Pazinske knežije, zabilježen je i jedan dotok iz hrvatskih krajeva, sve do područja tadašnjeg Čepićkog jezera, podno zapadnih obronaka Učke. Slabije je poznat isključivo stoga što obličja tamošnje pavlinske crkve danas znamo isključivo iz povijesne arhitektonske i fotografske dokumentacije.[88] Nizu smo ovdje pribrojili nekoliko vinodolskih slučajeva utjecaja likovne kulture sjevera koji dosad nisu bili spominjani.

Zapunjavanje lakuna

Smanjuje se broj bijelih mrlja na povijesnoumjetničkim zemljovidima ili lakuna na slici baštine istočne obale Jadrana koje još treba zapuniti. Jedna od njih donekle jest prostor Vinodola u doba kasnog srednjeg i početka ranog novog vijeka, kao slabije poznati kulturni krajolik tog vremena. U užem smislu to je Grobnik, s ovdje predstavljenim jednim od arhitektonskih spomenika Bernardinova doba, jer drugi

i znatniji jest njegova tamošnja rezidencija. Grobnik je bio i ono što se obično, uz spomen Bernardinova imena, pripisuje Ogulinu. Vinodol se općenito spominje u fortifikacijskim, protuturskim naporima, premda bi ga trebalo sagledavati cjelovitije, osobito uključujući sakralnu arhitekturu i zlatarstvo. U mnogočemu ga u doba nakon 1493. godine valja promatrati kao refleks izgubljene baštine dijela kopnenih frankopanskih posjeda, stradalih u pustošenjima Osmanlija. Uvjereni smo da će preostale krhotine ovog kulturnog krajolika popuniti buduća arheološka istraživanja Modruša. Dijelovi sjevernojadranske obale i neposrednog zaobalja bili su izloženi kontinentalnim utjecajima. Oni su bili rezultat političkih okolnosti, prometnih i širih gospodarskih veza. Odavno su uočeni u slučaju Pazinske knežije u doba kasnog srednjeg i početka ranog novog vijeka, primjerice na polju zidnog slikarstva, naravno i arhitekture. Ovdje su obrađeni primjeri takvih dotoka u Vinodolu iz razdoblja pred početak i nakon početka trećeg desetljeća 16. stoljeća. Često pitanje, je li taj import imao utjecaja na lokalne prilike, ovdje i ne treba postavljati, jer iznesene pretpostavke idu u prilog prilagodbi majstora novim okolnostima. Intenzivnijem prihvaćanju mjesnih tradicija, poput datiranja zahvata epigrafskim glagoljskim natpisima, što nije bio nepoznat običaj ni u modruškom kraju ili Lici. Ta duga tradicija upravo je u drugom i trećem desetljeću 16. stoljeća doživjela procvat na prostoru Vinodola i otoka Krka.

Konkretni poduhvati svoju važnost dobivaju u kontekstu njihovih glavnih protagonista. Financijske mogućnosti u tim su im dramatičnim trenutcima bile izrazito ograničene. Bila je to posljedica sustavnih osmanskih pljački njihovih posjeda i odvođenja ljudi u roblje, kao i potrebe golemih ulaganja u vojnike, oružje, barut i obrambeno ziđe. Značenje tih protagonista u hrvatskoj političkoj i kulturnoj povijesti premašuje lokalne okvire. Zaključno nećemo ponavljati sva njihova imena, ali ćemo još jednom naglasiti Bernardina Frankopana kao glavnog među njima.

BILJEŠKE

[1] IVAN JURKOVIĆ, O grbovima u molitvenicima koje su 1518. u Veneciji dali tiskati Krsto Frankapan sa suprugom Apolonijom Lang i 1560. u Padovi Katarina Frankapan, supruga Nikole Zrinskog Sigetskog, *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesnih i društvenih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 35 (2017.), 82. Rad posvećujem Zvonku Trdiću iz Katedre čakavskog sabora Modruše, zbog silnog truda koji je uložio u afirmaciju baštine svojeg zavičaja. Na pomoći zahvaljujem konzervatoricama – arhitekticama Borki Milković, Suzani Purišić i Mirni Sabljak, konzervatoru – arhitektu Goranu Nikšiću, konzervatoru – dokumentaristu Nenadu Labusu, kustosici Tei Rosić, konzervatoru – restauratoru Toniju Šaini, kolegi Denisu Franušiću, knjižničaru Nikoli Oluiću, gđi Mileni Rogić, arhivarki Arhiva Senjske biskupije i vlč. Draženu Volku, plovanu grobničkom. Rad je nastao uz potporu projekta *Per mare et per Terram* (PETRA) Sveučilišta u Rijeci.

[2] Usp. IVAN JURKOVIĆ, VIOLETA MORETTI (priredili), *Bernardin Frankopan Modruški: Oratio Pro Croatia. Govor za Hrvatsku*, Zagreb, 2022., s temeljitim pregledom relevantne literature; IVAN JURKOVIĆ, Gorski kotar, Gacka, Lika i Krbava: „Izginuše izabrani momci, sjajni vitezovi… koji su oslobodili iz turskih ruku Apuliju", u: *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja: Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku* (ur. Marija Karbić), Zagreb, 2019., 327–339.

[3] SANJA CVETNIĆ, Dva portreta Beatrice Frankapan (?): rod i red, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 42 (2018.), 85–94.

[4] PREDRAG MARKOVIĆ, Mramorni reljefi radionice Bon u Senju i krčki knezovi Frankopani, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 30 (2006.), 9–28; ISTI, The Frankopan Counts of Krk and the Reflections of the „1400 Style" on the Periphery of The Kingdom, *Art and architecture around 1400: global and regional perspectives/Umetnost okrog 1400; globalni in regionalni pogledi*, Maribor, 2012., 31–39; MILAN PELC, *Renesansa*, Zagreb, 2007. Cijela poglavlja ove sinteze kontekstualiziraju frankopansku materijalnu baštinu, osobito uz njihovu naručiteljsku aktivnost povezane kamene reljefe. Npr. poglavlje Gradovi i građevine, str. 23–73, a unutar njega uže poglavlje Frankopanski burgovi 71–73, kao i poglavlje Renesansni lapidarij, 277–319. Usp. DANIJEL CIKOVIĆ, ... dalla parte di sotto dell'istessa Palla vi è l'Arma Frangipani...: la pala d'argento della cattedrale di Veglia, u: *ASPICE HUNC OPUS MIRUM: Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Nikole Jakšića/Festschrift on the occasion of Nikola Jakšić's 70th birthday* (ur. Ivan Josipović, Miljenko Jurković), Zadar – Zagreb – Motovun, University of Zadar / University of Zagreb - International Research Center for Late Antiquity and the Middle Ages, 519–534; IVAN BRAUT, Skulptura 15. i 16. stoljeća na prostoru Vinodola, u: *Czriquenicza 1412.* Život i umjetnost Vinodola u doba pavlina (ur. Nina Kudiš), Crikvenica 2012., str. 81–90, 150–162 (katalog).

[5] Prema M. Bogoviću, vinodolske su župe, baš kao što je to bio slučaj sa stanjem na Krku, imale kolegijalne ili zborne kaptole, ne samo prije njihovih arhivskih spomena u 17. i 18. stoljeću, već i prije dolaska biskupa Kristofora Dubrovčanina s njegovim katedralnim kaptolom u Novi. MILE BOGOVIĆ, *Vinodol i njegova crkva od Vinodolskoga zakona do naših dana*, Rijeka, 2015., 178–193. Usp. ŽELJKO BISTROVIĆ, Glagoljaška baština Vinodola, u: *Czriquenicza 1412: Život i umjetnost Vinodola u doba pavlina* (ur. Nina Kudiš), Crikvenica 2012., str. 49–60. O srednjovjekovnom kulturnom krajoliku Vinodola, s refleksijama na stanje u 16. stoljeću i pitanju njegova opsega usp. LUJO MARGETIĆ, *Vinodolski zakon*, 2008., 73–150.

[6] Usp. LUJO MARGETIĆ, Srednjovjekovni pojam grada, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 28 (2007.), 897–904, s raspravom dijelom utemeljenom i na grobničkom slučaju. Još iscrpnije o samom slučaju Grobnika - ISTI, Pojam grada u starijoj grobničkoj (vinodolskoj) povijesti, *Grobnički zbornik*, 6 (2004.), 11–17.

[7] Na otoku Krku kašteli Omišalj, Dobrinj, Vrbnik i Baška su od razvijenog srednjeg vijeka funkcionirali donekle zasebno prema *civitas Vegle*, a njihove tradicionalno jake veze s Vinodolom, u kojem su imali naselja antipode (npr. Vrbnik i Novi, Dobrinj i Kotor) mogla su ugroziti tek radikalna stanja poput tijekom druge polovine 16. stoljeća narastajuće uskočke prijetnje i Uskočkog rata početkom 17. stoljeća. Usp. MARIJAN BRADANOVIĆ, O Omišlju kao ključu otoka Krka, u: *Zbornik u čast Katice Ivanišević* (ur. Ines Srdoč-Konestra), Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2015., 323–335.

[8] Već godine 1733. bila je u ruševinama. Usp. MILE BOGOVIĆ (bilj. 5), 245.

[9] Zbog sačuvanosti njegovih urbanih struktura iz doba prijelaza kasnog u rani novi vijek pogodan je za komparativnu analizu vrlo srodnih naselja sjevera otoka Krka, s onima u Vinodolu. Usp. MARIJAN BRADANOVIĆ, *Vrbnik: Grad, ljudi i spomenici*, Rijeka, 2015., 7–11, 40–73, 75–95, 155–162.

[10] Vrlo sličan nalazimo u supstrukcijama palasa, u sjeveroistočnom dijelu grobničke utvrđene feudalne rezidencije.

[11] Sve to funkcionalno nalikuje na slično rješenje, u trećem desetljeću 16. stoljeća izvedeno na župnoj crkvi Sv. Jurja u Oprtlju. Usp. RADOVAN IVANČEVIĆ, Župna crkva sv. Jurja u Oprtlju, *Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 4 (1963.), 26.

[12] Na južnom zidu zvonika u visini prizemlja: *V ime Božje i Devi Marije, amen. Let Hristovih 1572. ta zvonik bi počet*. BRANKO FUČIĆ, *Glagoljski natpisi*, Zagreb, 1982., 173. Iznad kordonskog vijenca koji dijeli prizemlje od prvog kata na sjevernoj strani zvonika 1995. godine pronađen je još jedan natpis koji nije temporalno datiran. S obzirom na personalno datiranje i na prethodno spomenut početak gradnje 1572. godine, Fučić ga je datirao u vrijeme između 1572. i 1577., kada je umro Štefan Frankopan. Natpis glasi: V*a vrime zmožne gospode, kneza Štefana Frankapana, krčkoga, senjskoga, modruškoga i va vrime zmožnoga gospodina Jurja Zrinskoga i njega milostive bratje ki zajedno sudovahu*. BRANKO FUČIĆ, Glagoljski natpis iz Grobnika, *Grobnički zbornik*, 4, (1996.), 313–316.

[13] Usp. SLAVOMIR SAMBUNJAK, Marijanske pjesme u prijepisu Gašpara Vnučića, *Croatica et Slavica Iadertina*, 2 (2006.), 195–208. „Gašpar Vnučić iz Grobnika.., je gotovo sigurno pisac tzv. Molitvenika Gašpara Vnučića sačuvanog u Vrbniku, gdje nailazimo na tekstove jezično gotovo tipične za Grobnik", no autor napominje i da nije jasno kada je i kako rukopis dospio u Vrbnik.

[14] BRANKO FUČIĆ (bilj. 12, 1982.), 174.

[15] EMILIJ LASZOWSKI, *Gorski kotar i Vinodol: Dio državine knezova Frankopana i Zrinskih: Mjestopisne i povjesne crtice*, 1923., 68–69. „Južna lađa je najstariji dio crkve i, kako vele građena je god. 1722. za vrijeme kuge." Sve je bilo daleko složenije, jer kao što su važni bili procesi proširenja u 16. stoljeću, tako su važne bile i pregradnje i povišenje 18. stoljeća. Godine 1750. crkva je oštećena u potresu, a zatim je južni brod stradao i od udara groma. Usp. MILE BOGOVIĆ (bilj. 5), 242, 245. Godina 1714. uklesana je na gredi prozorskog otvora sjevernog perimetralnog zida.

[16] U vizitaciji biskupa P. Manzadora iz 1766. spominje se da je grom srušio dva oltara pa da ih je ostalo svega šest, između ostalih ostao je i pokrajnji (u odnosu na glavni) Sv. Sebastijana. Usp. MILE BOGOVIĆ (bilj. 5), 245.

[17] Sjeverni brod nastao je vjerojatno tek u 18. stoljeću, i to objedinjavanjem ranijih prigradnji od kojih je ona drugog traveja bila također reprezentativno zidana kapela. Njezino vanjsko zide čine klesanci koji počivaju na profiliranom podstoju.

[18] MARIJAN BRADANOVIĆ, Nekoliko primjera baštine kasnoga srednjovjekovlja Rijeke i Kvarnera za profesora Vežića, *Ars Adriatica* 7 (2017.), 116–128.

[19] PAŠKAL CVEKAN, *Trsatsko svetište Majke Milosti i Franjevci njeni čuvari*, Trsat, 1985., 136.

[20] MARIJAN BRADANOVIĆ (bilj. 9), 142–145, 155–162. Uz nju je u drugoj polovini 16. stoljeća prigrađeno novo svetište župne crkve. Budući da je riječ o vrlo povezanom kulturnom prostoru, općenito se izgradnja župne, nekad zborne crkve u Vrbniku, na kojoj su faze arhitektonskog razvoja mnogo čitljivije, može promatrati kao primjer radova na zbornim crkvama vinodolskih i krčkih kaštela tijekom kasnog 15., a osobito 16. i ranog 17. stoljeća.

[21] BRANKO FUČIĆ (bilj. 12, 1982.), 173. „Natpis na nadvratniku desnog pokrajnjeg oltara na pročelju crkve, sivi vapnenac, Č F I G. 1524. Ustav."

[22] RADMILA MATEJČIĆ, Arhitektura u Vinodolu, u: *Prošlost i baština Vinodola: The heritage of Vinodol* (ur. Jasna Tomičić), Zagreb, 1988., 68. Misli na portal južnog broda, bočni u odnosu prema glavnom portalu crkve.

[23] O temi sam usmeno izlagao referatom naslovljenim: O Grobniku na izmaku srednjega i početkom ranoga novoga vijeka, njegovoj arhitekturi i arhitektonskoj dekorativnoj plastici, usp. *Grobinščina: tragovi, znakovi i smjerokazi: Knjiga sažetaka* (ur. Sanja Zupčić, Maja Polić, Vlasta Juretić), Grobnik, 10. 11. 2018.

[24] Usp. IRVIN LUKEŽIĆ, Kulturna povijest Grobinštine, *Grobnički zbornik*, 1 (1988.), 85. U filološkoj raspravi spominje „gotički rebrasti svod južne lađe i minijaturne grbove krčkih knezova Frankopana", i to je izniman spomen ovog svoda izvan, također vrlo skromne, povijesnoumjetničke rasprave. O samom radu obavljenom na križno-rebrastom svodu i njegovu zaglavnom kamenju u nadležnom konzervatorskom odjelu nema izvješća, pa nije jasno koliko je napravljeni retuš polikromije slijedio recentno stanje, a koliko je temeljen na nalazu izvornog oslika. U svakom slučaju, reljefi u zaglavlju svodova su i izvorno vjerojatno bili oslikani.

[25] O Bernardinovim vezama s Mletcima sačuvano je mnogo povijesnih podataka, a u najužem je smislu dovoljno spomenuti njegov boravak u Veneciji gdje je, prema M. Sanudu, 13. ožujka 1522. godine, odjeven u bogatu hrvatsku odoru govorio pred Velikim vijećem. IVAN JURKOVIĆ, VIOLETA MORETTI (bilj. 2), 67. Usp. vrlo karakterističnu relaciju providura otoka Krka A. Valeria, iz 1527. godine. Otkriva primarne mletačke interese, žaleći što će zbog turske opasnosti opasti veliki izvoz dobrih vesala iz Senja, jer je kraj slabo naseljen, a u kontekstu političkih promjena koje su nastale u Hrvatskoj drži da Austrija, za razliku od Ugarske, više neće dozvoliti ovaj izvoz. Nadalje, nada se da će se u Vinodolu održati Bernardin Frankopan preko čije luke Žrnovnice pokraj Novog u arsenal svake godine pristiže osam do deset tisuća vesala. *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalum*, Zagreb, JAZU 1880., XI, III, A. Valerio, 38. U širem kontekstu je o „talijanskom impulsu u heraldičkoj vizualizaciji" identiteta knezova Krčkih pisao IVAN JURKOVIĆ (bilj. 1), 73–74.

[26] MILAN KRUHEK, *Knezovi Modruški Bernardin i Krsto Frankopan: Mačem i govorom za Hrvatsku*, Modruš, 2016., 63–64. U ožujku 1522. Herbart Auresperg izvještavao je da Bernardin u Grobniku nadgleda utvrđivanje, spremajući se otputovati prema Rimu i Veneciji, u misiju za prikupljanje pomoći za borbu protiv Osmanlija.

[27] Usp. NINA KUDIŠ BURIĆ, DAMIR TULIĆ, Drvena barokna skulptura i srebrnina u grobničkim crkvama, *Grobnički zbornik*, 8 (2007.), 29–40. U radu spominju oltar, pretpostavljajući da je zajedno s oltarnom palom nastao u 19. stoljeću.

[28] *Sklepnici* gotičkih svodova s njegovim likom nisu rijetki na tlu današnje Slovenije, npr. na crkvi Uznesenja Marijina na Malenskom vrhu (danas u sekundarnoj poziciji) i župnoj crkvi Sv. Jakova u Škofjoj Loki. No ondje je u pravilu riječ o figuralnoj plastici izvedenoj u tipično kasnogotičkom visokom reljefu. Usp. ROBERT PRESKAR, *Gotska arhitektura na Goriškem. Stavbarske delavnice (1460-1530) / Architettura gotica nel Goriziano. I „cantieri" (1460 – 1530)*, Nova Gorica, 1999., 111, 114, JANEZ HÖFLER ET AL., *Gotika v Sloveniji*, 1995., 84–86.

[29] Crkva svođena rebrastim svodom porušena je 1909. godine. Glagoljski posvetni natpis iz „Let Gospodnjih 1511." personalno je datiran „vrimenom oca i gospodina Julija pape II, leta njegovog 8., uzveličenim knezom Brnadinom i plovanom, gospodinom Andrijem." Ploča s ovim natpisom uokvirena dijelom oštećenim gotičkim ornamentom zubaca čuva se u Hrvatskom povijesnom muzeju. BRANKO FUČIĆ, (bilj. 12, 1982.), 254. Usp. DRAGUTIN PAVLIČEVIĆ, Gjuro Szabo u Novom Vinodolskom i okolici, *Vinodolski zbornik*, 3 (1983.), 443–444. Sakcinski o njoj: „Budući da je bila zatvorena ne mogoh je razgledati". IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Izabrana djela (Putne uspomene iz Hrvatske, Damacije, Arbanije, Krfa i Italije)*, Zagreb, 1997., 413.

[30] Usp. DOLORES OŠTRIĆ, *Frankopanske utvrde na Kvarneru*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., o arhitekturi grobničkog plemićkog grada, str. 92–108, 373–406.

[31] Npr. upravo 1524. godine mostarski se paša utaborio na Modruškom polju koristeći ga kao polazište za pokretanja pohoda prema Pokuplju i Kranjskim zemljama. MILAN KRUHEK, *Srednjovjekovni Modruš*, Ogulin, 2008., 61.

[32] IVAN BRAUT (bilj. 4), 87.

[33] Iscrpniji životopis ovog utjecajnog i uglednog prelata donosi NELLA LONZA, Dubrovački studenti prava u kasnom srednjem vijeku, *Anali Dubrovnik*, 48 (2010.), 26–30.

[34] STJEPAN DAMJANOVIĆ, *Slovo iskona. Staroslavenska i starohrvatska čitanka,* Zapis popa Martinca (transliteracija i prijevod na suvremeni hrvatski jezik), Matica hrvatska, Zagreb, 2002., 243–244.

[35] „Leta 1493., bi rasap grada Modruša, koga Turci pobiše i popališe, iz koga pobiže častni gospodin Kristofor, biskup modruški ali krbavski, s nekoliko kanonici i starešimi, ki došavši simo v Novi Grad va Vinodol, i ustavi se tu i učini sebi prebivanje i stolicu v crkvi sv. Filipa i Jakova apostoli." MILE BOGOVIĆ, *Modruška ili Krbavska biskupija: Povodom 550. Obljetnice prijenosa biskupijskog središta iz Krbave u Modruš (1460 - 2010.)*, Gospić, 2010., 51; ŽELJKO BISTROVIĆ (bilj. 5), 50.

[36] Župnik P. Vidaković te je godine zabilježio podizanje oltara posvećenog Djevici Mariji, sv. Fabijanu i Sebastijanu i sv. Roku u župnoj crkvi u Novom. Usp. ZRINKA VITKOVIĆ, Glagoljički zapisi u Drugom novljanskom brevijaru (1495.). Izvori za kasnosrednjovjekovnu kulturno-crkvenu povijest, *Obnovljeni život*, sv. 77, br. 4 (2022.), 501.

[37] *Novi… quod est oppidum prope a mari..* DANIELE FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV., Venetiis, 1775., Episcopi Modrussenses, 110.

[38] MILE BOGOVIĆ, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje: Pregled povijesti Krbavske ili Modruške biskupije, u: *Krbavska biskupija u srednjem vijeku* (ur. Mile Bogović), Rijeka - Zagreb, 1988., 74–75.

[39] IVAN JURKOVIĆ, VIOLETTA MORETTI (bilj. 2), 59. Usp. MILE BOGOVIĆ, Crkvene prilike u vrijeme Bernardina Frankopana (1453.-1529.), *Modruški zbornik*, 3 (2009.), 29–51.

[40] IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Arbanije, Krfa i Italije, u: *Ivan Kukuljević Sakcinski: Izabrana djela* (ur. Nikola Batušić), Zagreb, 1997., 412.

[41] Usp. MILAN PELC (bilj. 4), 548. Ističe da su minijature s prizorima iz života na sultanovu dvoru iz djela *Historia turcica* za koje se dugo držalo da im je Petančić autor pripisane sitnoslikaru Francescu da Castello. Usp. DRAGUTIN KNIEWALD, *Feliks Petančić i njegova djela*, SANU, Posebna izdanja, 350, Odelenje literature i jezika, knjiga 12, Beograd, 1961., 1–99; BRANKO KRMPOTIĆ, Dubrovčanin Feliks Petančić – kancelar senjski, *Senjski zbornik*, 6 (1975.), 297–304; LUKA ŠPOLJARIĆ, Feliks Petančić. Felix Brutus Petancius (de Petanciis, Felix Petancius Ragusinus, Felice Petanzio, https://www.academia.edu/14905158/Feliks_Petan%C4%8Di%C4%87, pristupljeno 5. 7. 2023.

[42] MANOJLO SLADOVIĆ, *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856., 171; DRAGUTIN KNIEWALD (bilj. 41), 18. Usp. STJEPAN PAVIČIĆ, *Seobe i naselja u Lici*, Gospić, 1990., 92–99. U literaturi nema podataka o nekom povijesnom selu tog imena na području Gacke. Ipak, taj nimalo rijedak toponim ondje i danas postoji. Bez namjere nekih dalekosežnijih zaključaka treba spomenuti jedno zapažanje s terena. Tako stanovnici zaseoka Čovića u Gackoj dolini zovu predio na padini podno Katuna i Vranca, uzvisina označenih na Prvoj vojnoj izmjeri Karlovačkog generalata (1774. – 1775.) https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/?bbox=1580618.4675636673%2C5531727.189516636%2C1917247.1401315834%2C5649440.213075807&map-list=1&layers=163%2C165, pristupljeno 6. 7. 2023. Toponim je sačuvan i u imenu obližnjeg Podgorskog mosta. Današnji je betonski koncem 20. stoljeća izgrađen na mjestu povijesnog drvenog mosta. Stoga je toponim moguće povezati s povijesnim putom.

[43] XToPHORO EPISCoPO · MODRVSIENSI FELiX / PETANCiVS De RAGVSIO · PATrI[n]O · F[ilius] · OB AMOR/EM · PIENTISSIM[um] · POSVIT ·–· M.D.XVII. Usp. NELLA LONZA (bilj. 33), 30, (čitanje i razrješenje natpisa Mirjana Matijević Sokol).

[44] MARIJA ŠERCER, Nadgrobna ploča Stjepana II. Frankopana, *Modruški zbornik*, 2 (2008.), 49.

[45] ZORISLAV HORVAT, *Srednjovjekovne katedralne crkve Krbavsko-modruške biskupije*, Zagreb-Gospić, 2003., 89–108; ISTI, Pregled sačuvanih nadgrobnih ploča krčkih knezova Frankopana, *Senjski zbornik* 32 (2005.), 39–41. Usp. MILAN KRUHEK (bilj. 31), 86–92 (s grafičkom rekonstrukcijom svetišta modruške katedrale koju je izradio Zorislav Horvat).

[46] MARIJA ŠERCER (bilj. 44), 49. U „klasičnijoj" inačici hrastovo lišće koje se uvija susrećemo i na reprezentativnoj prednjoj strani Misala Zagrebačke biskupije tiskanog u Veneciji 1511. godine, gdje motiv flankira grbove Vladislava II. Jagelovića i biskupa Luke. Usp. LELJA DOBRONIĆ, *Renesansa u Zagrebu*, 1994., 64; MILAN PELC (bilj. 4), 2007., 552; KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, IVAN JENGIĆ, Kameni grb biskupa Luke: povijesnoumjetnička analiza i restauratorski radovi, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 38 (2014.), 173–182.

[47] Usp. MILAN KRUHEK (bilj. 31), 61–62. Osmanlije su preko modruškog područja prodirali 1511., 1522., 1524. i 1527. godine.

[48] MARIJA ŠERCER (bilj. 44), 46, Tabla III., sl. 8. Usp. ZORISLAV HORVAT, Sačuvani nadgrobni spomenici nekih Senjana i osoba značajnih za povijest Senja – u Senju i drugdje, *Senjski zbornik*, 29 (2002.), 60–61; MILAN PELC (bilj. 4), 319.

[49] Usp. MARIJAN BRADANOVIĆ, Još jednom o širenju renesansne skulpture na Kvarneru, *Ars Adriatica*, 6 (2016.), 123, sl. 3.

[50] Usp. MILAN PELC, Ugarske kiparske radionice i renesansa u sjevernoj Hrvatskoj, *Radovi Instituta povijesti umjetnosti*, 30 (2006.), 67–80; ISTI, Nadgrobna ploča zagrebačkoga biskupa Luke od Segeda (Luke Baratina), *Radovi Instituta povijesti umjetnosti* 45 (2021.), 43–52.

[51] Usp. LELJA DOBRONIĆ (bilj. 46), 78; ARIJANA KOPRČINA, *Zlatarstvo u Zagrebu 1450. – 1550: Liturgijski predmeti i nakit*, 2022., 23.

[52] MILAN PELC (bilj. 50, 2021.), 44.

[53] Usp. MILJENKO DOMIJAN, *Rab: Grad umjetnosti*, Zagreb, 2001., 206; MARIJAN BRADANOVIĆ, Arhitektonska baština franjevaca trećoredaca na Kvarnerskim otocima (1. dio), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 48 (2016.), 116–117; MILAN PELC (bilj. 4), 484–485, a osobito već klasično djelo o ovoj temi: CVITO FISKOVIĆ, Prilog poznavanju kiparstva i graditeljstva 15. i 16. stoljeća u Rabu, u: *Rapski zbornik I*, JAZU – Skupština Općine Rab, Zagreb, 1987., 321–332.

[54] IVAN BRAUT (bilj. 4), 161–162, s osvrtom na prethodne objave. Usp. MIRKO VALENTIĆ, LADA PRISTER, *Zbirka kamenih spomenika*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2002., 76.

[55] MILAN PELC (bilj. 50, 2006.), 72; ISTI (bilj. 4), 289.

[56] ŽELJKO BISTROVIĆ (bilj. 5), 50.

[57] Nije neuobičajeno da se i dulje vrijeme nakon smrti uglednika izvode reprezentativne figuralne nadgrobne ploče. Sa slučajem iz

Novog možemo usporediti nedaleki primjer nadgrobne ploče rapskog biskupa Zudenika Zudeniga. Ona se barem od početka 20. stoljeća čuva u lapidariju Gradskog muzeja u Trstu. Umro je 1412. godine, a nadgrobnu mu je ploču Andrija Aleši klesao pedesetih godina 15. stoljeća. No ona je po svršetku rada bila postavljena u istodobno nastaloj obiteljskoj kapeli, a ne u svetištu rapske katedrale. Usp. MARIJAN BRADANOVIĆ, O nekima od nepovratno izgubljenih i jednom pronađenom rapskom spomeniku, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 40 (2016.), 69–77.

[58] BRANKO FUČIĆ (bilj. 12, 1982.), 256; RADMILA MATEJČIĆ, *Crikvenica. Područje općine*, Zagreb-Crikvenica, 1989., 80.

[59] ·1·5·XX Č·F·I „Natpis koji bilježi datum 1520. godine najprije arapskim i rimskim znamenkama a zatim glagoljskim pismenima, uklesan na dva kamena u teksturi vanjštine zida svetišta". BRANKO FUČIĆ (bilj. 12, 1982.), 256.

[60] Konzervatorsko-restauratorski elaborat o tom istraživanju, uz veći broj drugih, po službenoj dužnosti dostavljen mi je na pregled (ne i recenziju) pred sam kraj pisanja ovog rada. Stoga ga ovdje i navodim, jer elaborati su javni dokumenti koje, ako su dostupni (a u tom smislu ističem dobru praksu Instituta za povijest umjetnosti), treba i citirati. Donosi niz novosti, osobito oko izvedbe štukatura i oltara početkom 19. stoljeća, a ne bavi se onim što obrađujem u ovom radu, tj. pitanjima ishodišta renesansnog sloja tamošnje skulpture. BERNARDA RATANČIĆ ET AL., *Novi Vinodolski. Župna crkva sv. Filipa i Jakova. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja*, Zagreb, veljača, 2021., 16, 94–100. Usp. BERNARDA RATANČIĆ, IVAN BRAUT, Nove spoznaje o građevinskom razvoju crkve sv. Filipa i Jakova u Novom Vinodolskom u ranom novom vijeku, *Studium et ardor. Znanstveni skup povodom stote obljetnice rođenja Radmile Matejčić*, 24. i 25. 11. 2022., Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, knjižica sažetaka, 21., http://ribri.uniri.hr/wp-content/uploads/2022/12/Studium-et-ardor-knjiga-sa%C5%BEetaka.pdf, pristupljeno 1. 8. 2023.

[61] U citiranom je elaboratu dobro prepoznat: „… kameni dovratnik klesan iz tamnosivog kamena s renesansnim oblikovnim karakteristikama. Baze dovratnika imaju fino klesane listiće vezane trakom". BERNARDA RATANČIĆ ET AL. (bilj. 60), 87 i 126, fotografija i opis sonde br. 7.

[62] Treba spomenuti da se interpunkcijski kvadrati kod datacije javljaju na sačuvanoj natpisnoj ploči porušene crkve Sv. Fabijana i Sebastijana u Novom iz 1511. godine, no posve su drukčije izvedeni, vrlo plitko urezani, kao i preostala slova toga, također glagoljskim ustavom, ali nesigurnije izvedenog natpisa. On započinje pisarskim znakom korištenim za početke redaka u kodeksima što upućuje na ambicioznost predloška na temelju kojeg je klesan. Usp. BRANKO FUČIĆ (bilj. 12, 1982.), 254; MIRKO VALENTIĆ, LADA PRISTER (bilj. 54), 74–75.

[63] FELICE PETANTIO CANCELLARIO SEGNIAE AUTORE, *De itineribus in turciam libellus*, Beč, 1522.

[64] Da su u pitanju opća mjesta tadašnjeg tiska, može se potkrijepiti vrlo slično otisnutim naslovom glasovitog Peutingerova epigrafskog djela *Romanae Vetustatis Fragmenta in Augusta Vindelicorum et eius Dioecesis* iz 1505. godine. Ipak, činjenica je da su naslovi Petančićevih tiskanih djela opremljeni interpunkcijskim znakovima u obliku trokuta. Treba spomenuti i podatke o kaligrafskom Petančićevu radu. Npr. u Dubrovniku se 1491. obvezao na kaligrafski prijepis pjesama Ilije Crijevića, a naručena mu je i izrada kopija bule pape Inocenta VIII. o sakupljanju milodara za obranu od Turaka, na srpskom jeziku, „bez sumnje ćirilovicom". DRAGUTIN KNIEWALD (bilj. 41), 16.

[65] IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI (bilj. 29), 412. Spominje i dataciju „na svetilišću", kao i sačuvane i nestale dijelove crkvenog inventara, poput trona s grbom koji je tradicija pripisivala biskupu Kristoforu, kao i zvonik na pročelju, danas nepostojeći dio župne crkve u Novom.

[66] Oblikovanje je slično onomu s konzole danas bez funkcije nosača rebra iz župne crkve Blažene Djevice Marije od Čudesa u Oštarijama, 1900. godine neogotički pregrađene i reducirane na prostor izvornog svetišta. Tu oštarijsku konzolu Z. Horvat dokumentira kao preostatak izvorne arhitektonske plastike. Usp. ZORISLAV HORVAT (bilj. 45, 2003.), 126–128.

[67] MARIJAN BRADANOVIĆ, IVAN BRAUT, La capella Frangipane della catedrale di Veglia, *Hortus artium medievalium*, 21 (2015.), 421–429. Upravo zbog pojave niza inačica frankopanskih grbova, grupiranih u poruci zajedništva i jedinstva, uokolo novog, Nikolina grba, predložena je datacija koja se poklapa s drugom polovinom četrdesetih godina 15. stoljeća i pokušajima izmirenja nasljednika Nikole IV. Gradovi Krk i Senj, kao i veličanje uspomene na Nikolu IV., trebali su odigrati kohezijsku ulogu među nasljednicima frankopanske baštine.

[68] MARIJAN BRADANOVIĆ (bilj. 9), 111–125, 162.

[69] BRANKO FUČIĆ, (bilj. 12, 1982.), 267.

[70] BRANKO FUČIČ (bilj. 12, 1982.), 365. Pritom ne predlažemo poistovjetiti našeg majstora s tim Tomašem koji se 1526. godine ovjekovječio i na glagoljskom natpisu nadvratnika portala ladanjske crkve Sv. Martina u Podskočima pokraj Bribira u Vinodolu. Usp. B. FUČIĆ, 1982., 286. U oba slučaja riječ je o znatno slabije klesanim natpisima koje ne možemo dovesti u vezu s primjerima kojima se ovdje bavimo.

[71] MARIJAN BRADANOVIĆ (bilj. 18), 116–128.

[72] Usp. ALFREDO BELLANDI, *Gregorio di Lorenzo. Il Maestro delle Madonne di marmo*, Selective Art edizioni, 2010., 81–85, 262–267, 265, 324–325; IVAN BRAUT (bilj. 4), 151–156; JOSIP VUKELIĆ, Kustodija iz Hreljina u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu, *Modruški zbornik*, 11-12 (2018.), 15–26. U kontekstu njegova boravka u Vinodolu, zanimljivo je da je kipar ostavio traga i u talijanskim Markama, s kojima je taj dio istočne obale Jadrana u kasnom srednjem i ranom novom vijeku bio tradicionalno dobro povezan. Osobito je u kontekstu Trsata zanimljivo da se s njime povezuju dva loretska reljefa Prijenosa Svete kuće. Usp. ALFREDO BELLANDI, 282–289.

[73] DOLORES OŠTRIĆ (bilj. 30), 92–108, 373–406.

[74] DOLORES OŠTRIĆ (bilj. 30), 104, 404. Autorica, analizirajući grbove na zlatniku i uzimajući u obzir smrt kraljice Izabele 1504. godine, vrijeme njegova kovanja sužava na razdoblje od 1492. do 1504. godine, nalaz držeći „ključnim za datiranje sklopa kaštela".

[75] SNJEŽANA PAVIČIĆ, Dragocjenosti župne crkve u Grobniku, *Peristil*, 40 (1997.), 41–54.

[76] LUJO MARGETIĆ, *Vinodolski zakon*, Rijeka-Zagreb, 2008., 17.

[77] O gospodarskom značenju Modruša kao tranzitne postaje na cesti od Budima do Senja usp. MILAN KRUHEK, Srednjovjekovna

cesta Modruška, *Modruški zbornik*, 6 (2012.), 69–84; VEDRAN KLAUŽER, Na putu iz Budima do Senja – vojne, trgovačke i diplomatske aktivnosti na dionici Modruš Senj od uspostave Senjske kapetanije 1469. do osmanskog pustošenja Modruša 1525. godine, *Modruški zbornik*, 6 (2012.), 85–99.

[78] Usp. BORISLAV GRGIN, *Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Zagreb, 2002., osobito poglavlje Senj i Vinodol u kraljevskim rukama – prekretnica za Frankapane, 99–106.

[79] Dok su Novigrad na Dobri ili Ogulin bile utvrde koje je Bernardin vjerojatno podizao kao novogradnje, Grobnik je od prapovijesti bio točka kontrole važnog puta iz primorja prema unutrašnjosti. U tom je smislu usporediv s Ozljem, a naravno i samim Modrušem, za koji je valjalo naći zamjenu. Za razliku od čuvene modruške trase na putu od Senja, tj. mora, prema unutrašnjosti, o Grobniku nije ni pisano u tom smislu, osim u kontekstu izgradnje Karoline dvadesetih godina 18. stoljeća, no posve je jasna i ranija takva njegova uloga. Primjerice, vidljiva je iz kartografskog rada Ivana Klobučarića nastalog na prijelazu 16. u 17. stoljeće.

[80] PETAR ZORANIĆ, Planine, 16 (Ganka i poj bašćine rasute i poj Marula pastira), u: *Petar Zoranić: Planine. Barne Karnarutić: Djela. Šime Budinić: Izabrana djela* (ur. Franjo Švelec), Zagreb, 2002., 160.

[81] MILE BOGOVIĆ (bilj. 38), 75.

[82] IVAN JURKOVIĆ, VIOLETA MORETTI (bilj. 2), 59.

[83] Npr. prisutnost Šubića na otoku Krku početkom druge polovine 16. stoljeća. Usp. MARIJAN BRADANOVIĆ, Šesterostrana kruna cisterne krčkog providura Angela Gradeniga, 40, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 40 (2005.), 239–253.

[84] FRANCE KIDRIČ, *Ogrodje za biografijo Primoža Trubara*, Ljubljana, 1923., 184–185; TADEJ VOJNOVIĆ, Prevođenje cjelovite Biblije u Hrvata od Ćirila i Metoda do prve tiskane Biblije 1831. godine, *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, 22 (2006.), 141–153; MAJA ĆUTIĆ GORUP, Tragom Biblije Bernardina Frankopana: od kaštela u Grobniku do djelatnika uraške tiskare?, u: *Putovima Frankopana* (ur. Ines Srdoč Konestra, Saša Potočnjak), Rijeka, 2018., 68–69.

[85] BRANKO FUČIĆ, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u Istri*, Disertacija, Rijeka-Ljubljana, 1964., 252–262; RADOVAN IVANČEVIĆ, *Gotička arhitektura Istre*, doktorska disertacija, Zagreb, 1964., sv. 1., 127, sv. 2., 159.

[86] SAMO ŠTEFANAC, Meister Stefan aus Krainburg, der letzte Vertreter der spätgotischen Architektur in Oberkrain, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 52 (2016.), 57–86.

[87] Usp. IVAN MATEJČIĆ, Svetohranište 1541. godina / Tabernacolo, 1541., u: PREDRAG MARKOVIĆ, IVAN MATEJČIĆ, DAMIR TULIĆ, *Umjetnička baština istarske crkve/Il patrimonio artistico della chiesa istriana, Kiparstvo od 14. do 18. stoljeća/ Scultura dal XIV al XVIII secolo* (ur. Ivan Matejčić), Pula, 2017., 213–216.

[88] MARIJAN BRADANOVIĆ, Pavlinski samostan Bl. Dj. Marije na Čepićkom jezeru, u: *Pićanska biskupija i Pićanština. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog 23. i 24. listopada 2008.*, Pazin, 2012., 191–208.